

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ	
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата 201 г.
Входящ №	дата 06.12.2019
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17	
тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Даниел Вачков от Института за исторически изследвания при БАН

Относно конкурс за заемане на академична длъжност „професор“ по професионално направление 2.2. „История и археология“, научна област Документалистика, архивистика, палеография /вкл. Историография и изворознание/ за нуждите на секция „Помощни исторически науки и информатика“ към Института за исторически изследвания при БАН.

В конкурса за професор, обявен в ДВ, бр. 66 от 20.08.2019 участва като единствен кандидат доц. д.и.н. Пенка Иванова Пейковска.

Рецензијата е изработено в съответствие с изискванията на Глава трета, Раздел IV от ЗРАСРБ – Условия и ред за заемане на академичната длъжност „професор“ и Глава Трета, Раздел четвърти на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Комплектът с материали, представен от кандидата доц. д.и.н. Пенка Пейковска включва всички изискващи се сведения, които дават пълна информация за научната дейност и изяви на кандидата. Приложени са 2 монографии, а на електронен носител са представени също така една книга, на която кандидатът е съставител и научен редактор, както и 33 научни студии и статии. Всички тези публикации са подбрани от общо 112 регистрирани в НАЦИД, без използваните по други процедури. Представени са справки за преподавателската дейност на кандидата, както и за участието му в различни международни и национални научни проекти. в комплекта са включени още и самооценка за научните приносите и списък на забелязаните цитирания.

Една от основните линии в изследователската дейност на доц. Пейковска е съсредоточена върху икономическите, културните и политическите аспекти на българо-унгарските отношения от втората половина на XIX до средата на XX в. В тази област е посветен най-голям брой от публикациите ѝ. С всички тези свои разработки кандидатката се утвърждава като един от най-сериозните и задълбочени изследователи на разнообразните контакти между българи и унгарци за един период, състоящ се от близо сто години. Другата голяма сфера на научните търсения на доц. Пейковска са миграционните процеси и свързаните с тях демографски последици. Безспорно тези две изследователски полета заемат важно място в новата българска история и тяхното проучване дава възможност да се осмислят значими събития и процеси в развитието на

модерното българско общество. Изследванията са изградени въз основа на богат документален материал и разнообразна научна литература, което ги прави надежден източник при проучването на много други изследователски проблеми и сфери от тази епоха.

Основният труд, с който кандидатства доц. Пейковска е монографичното изследване Демографски аспекти на миграциите в България 1912 – 1944 г., Институт за исторически изследвания, София, 2019, 348 с. ISBN 978-954-2903-37-6. Необходимо е да се изтъкне още в началото, че избраната тема е с огромна научна и обществена стойност. Както отбелязва и авторката в увода на книгата проблемът за демографското развитие е особено актуален и се изисква неговото задълбочено изучаване с оглед възможността да се направи точен и адекватен анализ на съвременното демографско положение на българското общество и да се потърсят ефективни решения за преодоляването на сегашното кризисното състояние. Вниманието на доц. Пейковска е насочено към един от най-значимите периоди в новата българска история – времето, заключено между началото на Балканските войни и последната фаза на Втората световна война. В тези години демографските процеси се развиват особено динамично, белязани от една страна от мащабните и продължителни войни, довели до сериозни промени на границите и от друга страна от протичащата модернизация в икономиката и обществото. Направено е уточнението, че избраните хронологически граници на изследването, макар да са рамкирани от значимите събития, каквито са войните, в извороведско отношение периодът леко се увеличава, заради използването на базисните данни от пребояванията от 1910 и 1946 г.

При осъществяването на изследването доц. Пейковска прилага хронологично тематичния подход, като въз основа на развитието на миграционните процеси правилно определя вътрешните граници, оформящи два подпериода – от войните до края на 20-те години от началото на 30-те до 1944 г. Съвсем основателно проучваната тема е разделена на отделни части, разглеждащи по отделно външната и вътрешната миграция. Цялостното изследване е основано на задълбочен анализ на главните източници по темата – статистическите данни и пребояванията на населението, като той е поставен в един широк политически и обществен контекст на случващите се през тези години събития.

В увода са ясно формулирани изследователските цели и задачи и са направени важни терминологични уточнения и разяснения около основните понятия, използвани в работата. Още тук проличава отличното познаване както спецификите на изворовия материал, така и на сравнително богата научна литература, разглеждаща различни аспекти на изследваната тема.

Структурата на монографичния труд е подчинена на зададените научни цели и избрания изследователски подход. Тя се състои от три големи части.

Първа част е посветена на проблема за външната миграция в България през разглеждания период. С оглед на динамиката и драматичността на проблема тя логично е най-голяма и заема централно място в изследването, тъй като тя формира в най-голяма степен държавната политика по миграционния въпрос. Тук, както и в останалите части на изложението, авторката първо прави преглед на изворовия материал и коректно предава съществуващите неточности и празноти в него и представя начина, по който те са преодолени в хода на анализа. Съществено място в началния момент на проучването е очертаването на общата миграционна ситуация, която позволява да бъде зададена цялостната политическа и икономическа картина, на чийто фон се развиват миграционните процеси. Като важна особеност на периода е отбелязано, че това е единственото време, когато вследствие на голямата бежанска вълна към България след войните външната миграция дава положително демографско салдо – т.e. броят на пристигащите в страната надхвърля този на напускащите я.

В тази глава доц. Пейковска професионално и с вещина прави подробен анализ на различните потоци мигранти от и към България. Те са детайлно изследвани по разнообразни критерии – етническа принадлежност, професионален статус, социален и полов признак, което позволява както от една страна да се проследи и обясни адекватно политиката на държавата по външните миграционни процеси, така и да се очертаят общите последици от тях за българското общество и нация. Наред с чисто демографската проблематика доц. Пейковска демонстрира отлично познаване на външната и вътрешната политика на България, на развитието на международните отношения и обстановката на Балканите от тази епоха. Независимо от множеството изследвания посветени на отделни аспекти на проблема, и най-вече на този с бежанците – български и руски, авторката успява да внесе своя изследователски принос, разглеждаща в цялост темата за бежанците, влиянието което те оказват върху другите

прояви на външна и вътрешна миграция. Конкретно е изследван ефектът за демографското, социалното и икономическото развитие, както за страната като цяло, така и за отделните райони, които са обект на по-активни миграционни процеси. Убедително звучат и направените в частта изводи, че по отношение на мигрантската политика няма целенасочено следвана от държавата линия, а в повечето случаи се следва развитието на политическата и демографската обстановка. Основните обобщения показват, че в резултат на външномиграционните процеси се засилва българския етнически елемент сред населението на страната и през разглеждания период той достига над 83%.

Втората част на изложението е посветена на проблемите на вътрешната миграция в България в годините 1912-1944 г. Тук за разлика от първата част темата в голяма степен остава непроучена до появата на представената книга, което налага на авторката в изследването почти единствено да се облегне на съществуващата база от официалната статистическа информация. Наистина проблемът за вътрешната миграция се оказва в сянката от една страна на бежанския въпрос, който основно привлича научното внимание за този период и от друга страна на интензивните външномиграционни процеси, протичащи през следващия исторически период – този за след Втората световна война. Въпреки сериозните липси на данни, позволяващи по-детайлно да се проследят движението на населението вътре в страната, доц. Пейковска успява да приложи различни методи заимствани от чуждестранни изследователи на миграционните процеси и успешно да ги използва при анализа на българската тематика. В частта добре е изведена ролята на различните фактори, влияещи върху вътрешната миграция, като разбира се, основен се оказва процесът на стопанска модернизация. Аргументирано е представена и взаимовръзката между външната и вътрешната миграция. И тук е осъществен подробен анализ на статистическите данни по най-различни критерии. От изложението се откроява един убедителен извод, на който досега не се обръща достатъчно внимание предимно в историческата научна литература, а именно че мобилността в обществото в този период се осъществява преди всичко по линия на вътрешната миграция, проявяваща се по отношение и на четирите класически посоки на преселване – от село в село, от село към град, от град към град и от град към село.

Третата част от монографията е посветена на връзката между миграцията и процесът на урбанизация. Тук текстът в най-голяма степен е посветен на последиците

от миграцията за стопанската и обществената модернизация на страната през този период. Въз основа на богат изворов материал се проследява ръстът на градското население, който сравнение със следващия период е далеч по плавен, но все пак в перспективата на един отрязък от време по-малък от четвърт век увеличението от 20 на 24% градско население не е за пренебрегване. Като важна специфична черта на урбанизацията, вследствие на миграционни процеси, е чувствителното увеличаване на населението на три-четири големи града в България и най-вече столицата. Напълно аргументирано доц. Пейковска изказва тезата, че основна роля за урбанизацията и през този период играе вътрешната миграция, макар и да е повлияна от големия брой имигранти. Дори в София, която е най-голямото съсредоточие на бежанци от различни етноси, и при нея водещо място заемат вътрешните мигранти.

В заключението на книгата наречено Послеслов са направени убедителни изводи и са изложени главните обобщения на изследването.

В целия текст на монографията са включени множество таблици, картосхеми, диаграми, които много добре онагледяват представените от доц. Пейковска тези и напълно се вписват в традицията демографските изследвания.

Разбира се, в работата могат да се открият някои дребни неточности и несъответствия, като например споменаването на някои места на гр. Месемврия като Созопол или пък включването в списъка на използваната литература на заглавия, които не са конкретно цитирани под линия в текста.

В заключение бих заявил, че изследването има безспорни качества и множество приноси, които наред и с другите научни публикации на кандидата ми дават пълното основание да гласувам за присъждане на академичната длъжност професор и си позволявам да препоръчам на почитаемото Научно жури също да подкрепи кандидатурата на доц. Пенка Пейковска.

